

UN EPISOD DIN CONSTRUCȚIA NOULUI CENTRU CIVIC DIN BUCUREȘTI REFLECTAT ÎNTR-UN INTERVIU DE ISTORIE ORALĂ

Maria Raluca Popa

Între iunie 2002 și februarie 2003 am început un proiect de istorie orală, cu sprijinul financiar și moral al Fundației Academia Civică, prin Arhiva de Istorie Orală a acestei instituții. Prin acest proiect am încercat să păstrez pe bandă audio amintirile celor care au trăit și au fost implicați direct sau indirect în evenimentele bulversante din istoria Bucureștilor în anii '80 ai secolului XX. Printre cei intervievați (arhitecți, muzeografi, istorici, istorici de artă) se află și domnul arhitect **Constantin Hariton**, astăzi director al Rigips s.a. Am ales acest interviu pentru sinceritatea, prospețimea și umorul în care arhitectul a ales să învâluie amintirile atât de greu de acceptat ale perioadei în care în București se lucra la ansamblul noului centru civic. Interviul descrie foarte bine negocierea continuă, lupta (în van) pe care profesioniștii acelei vremi o duceau cu pretențiile de specialist în arhitectură ale lui Ceaușescu și ale celor din jurul său. De asemenea, arhitectul face parte dintr-o familie în care arhitectura este o pasiune care se moștenește din generație în generație și astfel este cu atât mai semnificativ conflictul moral descris în acest interviu, între o conștiință profesională și o moștenire cultural de generații și realitatea momentului, ce se puna de-a curmezișul acestor încercări de a salva moral profesiunea de arhitect.

Interviul a durat două ore (două casete) și a avut loc la sediul Rigips S.A în iulie 2002. Selecțiunea părților prezentate în acest articol îmi aparține. Eventualele inadvertențe sau greșeli care s-ar putea găsi în acest text îmi aparțin în totalitate mie și transcrierii imperfecte a materialului înregistrat, și nu interviuatului. Cu această ocazie aș dori să-i mulțumesc domnului arhitect Hariton pentru bunăvoința și interesul arătat pentru acest proiect de istorie orală.

Regulile de transcriere folosite sunt următoarele: Prin paranteze drepte am marcat secțiunile omise și, de asemenea, am adăugat informații care nu există în înregistrare, acolo unde am considerat că aceasta ar ușura înțelegerea contextului. În paranteze rotunde am notat detalii legate de zgomote și mișcări care s-au petrecut în timpul interviului și care faceau parte din mesajul (de natură orală, narativă) transmis de interviu. Cuvintele subliniate se referă la acele cuvinte pe care interviuatul le-a pronunțat într-un mod accentuat. Punctele de suspensie marchează pauze mai scurte sau mai lungi în vorbirea interviuatului sau a intervievatorului.

Nume interviuat: Constantin Hariton (I)

Realizator: Raluca Popa (R)

Persoana care a realizat transcrierea: Raluca Popa

Data transcrierii: 27 iulie 2002

Fața A:

R: Am să vă rog să vă prezentați pe scurt și să includeți... tot ce considerați relevant din biografia personală...

I: Numele, Constantin Hariton... M-am născut .... la sfârșit de ianuarie... am două date de naștere, una e 27 ianuarie, cea reală și cealaltă e 31 ianuarie... 1951... [secțiune lipsă]

R: Formarea profesională, dacă puteți să amintiți.

I: Tatăl meu era... de profesie arhitect.... Mama mea [secțiune lipsă]... devenise proiectant de arhitectură prin forța lucrurilor, fiindcă trebuia să lucreze ca să câștigăm... să câștige de fapt existența familiei... [secțiune lipsă]

În familia tatălui meu mai existau o suită de arhitecți, un văr de-al lui... Alexandru B. B. Iotzu, și un unchi de-al lui, Constantin Iotzu, care fusese rectorul facultății de arhitectură în anii '40.... Probabil că îl influențaseră în decizia de a urma arhitectura. [secțiune scoasă]

..... Deci există un mediu să spunem apropiat de arhitectură și în perioada anilor acelor.... Sigur, colegii tatălui meu îl vizitau, purtau discuții aprinse vis-à-vis de arhitectură, era prieten cu.... un arhitect care a devenit un personaj destul de... controversat al arhitecturii românești... Gypsy [Nicolae] Porumbescu... dar fără îndoială o personalitate.... și cu o serie de alți arhitecți care veneau seara pe 'la noi acasă și purtau discuții. Sigur că asta ne-a influențat, involuntar, probabil, nimeni nu ne-a împins să facem arhitectură, dar.... așa a vrut istoria ca... toți patru copii.... Să ajungem să facem arhitectură...

R: Toți băieții, nu?

I: Toți băieții... împărțiți cu un ax de simetrie, așa, doi Beldimani, doi Haritoni, doi fumători, doi nefumători, doi în Franța, doi în România...

R: (râsete)

I: Și... îmi aduc aminte de niște... cred că de niște concursuri la care lucrau... părinții mei și la care participau și colegi de-ai lor și veneau și lucrau în... mă rog, la noi în casă, deși casa era plină cu... unchi, bătrâni, mătuși bătrâne... cu o mulțime de lume... într-un holșor de... mă rog, un fel de cameră de zi, să spunem, dar care n-avea nici un fel de lumină directă, se mai puneau și o planșetă și se mai lucra, se fuma și se... se vorbea mult. Deci astea au fost primele amintiri legate de arhitectură. [secțiune lipsă] Apoi, încet-încet am.... Am participat la diverse etape ale evoluției arhitecturii bucureștene prin intermediul lor... și prin intermediu câte unui frate mai mare care ajungea să facă facultatea, să termine și să intre în... mecanismele instituțiilor de proiectare de stat... și atunci deseori serile erau prilej de evocare... dezbateri și... adresare de injurii. (râsete)

R: Despre facultate? În ce perioadă ați făcut-o?

I: Facultatea am făcut-o între '73 și '79.... Într-o perioadă în care.... se introdusese sistemul... barajului, la jumătatea facultății, când.... Baraj care despărțea arhitecții de conductorii arhitecți. Am fost a doua generație care a avut barajul ăsta, o generație cu foarte multe fete în an. Cred că n-a fost un an prea bun... deși mulți sunt plecați în străinătate și zice-se că fac cariere bune acolo... Atunci poate că și facultatea era într-un.... Într-un moment de pierdere de elan destul de... serios. Începuse și o primenire a cadrelor

didactice.... Iar Ceaușescu începuse ușor-ușor să-și manifeste.... aplecarea lui către... arhitectură și construcții. Și... lucrurile astea se simțeau și în domeniul... evident, și în domeniul învățământului....., în... numirea arhitecților șefi ai orașelor, care încet-încet deveneau personalități mai puțin conturate, în schimb mai... mai oportuniști și mai doritori să-și construiască o carieră din pozițiile respective... Mai puțin profesioniști... Politizarea era... excesivă, pentru că... sigur că ea existase și înainte, categoric. Dar, înainte, partea profesională jucase totuși... totuși, un rol și oamenii care fuseseră în pozițiile de arhitecți-șefi... aveau și o anumită statură profesională, care... le permitea să aibă un anume tip de discurs, un anume tip de dialog cu oamenii politici. Ceea ce după aceea... nu s-a mai întâmplat. Încet-încet, dialogul cu oamenii politici a devenit monolog, și arhitectii n-au făcut decât să... încaseze indicații...și să le... punem în practică. Mai mult sau mai puțin. Unii s-au străduit mai mult, alții mai puțin să... să le pună în practică.

[secțiune scoasă]

R: Rector cine era?

I: ...Cezar Lăzărescu... [secțiune scoasă]

R: Puteți să-mi spuneți ce părere aveați despre București, la vremea aceea? Vă mai amintiți, vă preocupa problema?

I: Despre București la vremea aia? Chiar dacă n-aș fi vrut să mă preocupe, discuțiile de acasă mă....

R: Vă obligau.....

I: Mă obligau, da. (Râsete) Prin faptul că... tatăl meu și fratele cel mare lucrau la Proiect București și ca erau implicați în... acțiunile de.... hai să spunem de.... sistematizare, că nu le putem spune de urbanism, ale momentului, sigur că eram la curent cu ce se întâmpla și pătaș cu nemulțumirile... încercările de proteste, cu.... demersurile pe care le făceau.... Ei și alții din perioada aia.

R: Vă referiți la perioada de după '77, nu? De după... cutremur, sau înainte?

I: Da, și înainte, mă rog, și în timpul facultății. Și înainte de cutremur, dar înainte de cutremur... aplecarea lui Ceaușescu către arhitectură a fost mult mai puțin vizibilă. Chiar dacă..., să spunem, se începuse aplicarea teoriei placării bulevardelor în București, operațiunea Dorobanți... începuse... Erau niște prime elemente care... mă rog, arătau că Ceaușescu poartă un interes acestui domeniu. Dar evident că nu era atât de... puternic și cu amprenta, teribilă, pe care a lăsat-o asupra orașului, după... '78. După... de fapt, după cutremur. Când... nu știu... presupun că cineva totuși a existat care să-l fi, să-l fi... ajutat pe Ceaușescu să observe ce ușor... se pot demola clădirile.... și ce bun prilej îl constituie asta pentru un nou... pentru orașul comunist pe care trebuia să-l creeze.

R: Când a apărut ideea asta, vă aduceți aminte?

I: Păi cred că asta a apărut odată cu cutremurul.... Din '77... După aia, după aia foarte repede, sigur după momentele tragice și triste și... mă rog, chiar de tensiune... [secțiune scoasă] și imediat după aceea, au apărut deja primele... rumori, privitoare la un proiect pentru... amenajarea unui centru politico-administrativ... Au început o serie de consultări, de studii.... de... S-au făcut mai multe echipe, la un moment dat, de fapt, a prins... un contur mai zdravan și s-a făcut un fel de concurs, la care au participat mai

multe echipe, mare majoritate din facultate, conduse de profesori din facultate, dar.... și unele din afară [secțiune scoasă] Au fost mai multe etape de... ale acestui așa-zis concurs... Fiindcă n-a fost un concurs real, cu un juriu de profesioniști....

[sfârșit fața A]

Fața B:

I: ...A fost... un concurs politic și încet-încet cei care s-au apropiat sau care au ghicit mai bine intențiile... megalomane ale lui Ceaușescu, au fost câștigătorii....

[secțiune scoasă]

În timp ce ceilalți erau profesori la Institutul de Arhitectură, erau oameni care lucraseră foarte mult, repet, indiferent de judecățile pe care le putem avea astăzi asupra arhitecturii lor, erau niște oameni cu.... ani mulți în spate. Unii dintre ei chiar cu merite.... Alifanti, Iotzu.... Chiar Cezar Lazarescu. [secțiune scoasă.] Demersul lui a fost un lucru... de bună factură pentru arhitectura acelor ani. În general, pentru gândirea arhitecturală a acelor ani. Era... cumva, eram sincroni cu ceea ce se întâmpla în altă parte. În anii '60, vorbesc. Deci erau oameni care aveau o anumită notorietate în profesie, care erau cadre universitare și care erau... cunoscuți și puteau să spună ceva. Nu era cazul Ancăi Petrescu. Întâmplarea a făcut ca tocmai ea să câștige acest concurs. Sau poate.... că nu tocmai întâmplarea, mă întreb dacă cineva citise memoriile lui Speer atunci, sau.... Dar cred că nu. Pentru că atunci când le-am citit am avut.... revelația unei similitudini cu cazul Ancăi Petrescu, preferarea lui Speer de către Hitler, în fața altor arhitecți cu... mă rog, cu opera în spate, tocmai pentru considerentul că era tânăr și manevrabil, și evident... și pentru că tinerii sunt... au un orgoliu cu mult mai activ... [secțiune scoasă]

R: în perioada asta erai încă student, sau...

I: Terminasem facultatea, făcusem o scurtă trecere prin Râmnicu-Vâlcea și... după aceea am lucrat la Institutul de Proiectare... de fapt, se chema Centrul de Proiectare pentru Construcții de Învățământ și Cercetare. Era ceva foarte lung.... Acest titlu, foarte lung... și acolo am avut... norocul, pe de o parte să găsesc o atmosferă mult mai... agreabilă decât în alte instituții, dar am avut norocul să lucrez cu un prieten al părinților mei, foarte bun arhitect, și un om extraordinar, Ion Mircea Enescu, cunoscut sub numele de „Ciuri” Enescu, care cred că acum este decanul arhitecților din România, un om cu o deschidere intelectuală, un mare convins de Le Corbusier, și un practicant al corbusianismului, și... un spirit liber, care m-a ajutat... extraordinar, în primii ani, atunci, după facultate. Probabil că mi-ar fi fost mult mai greu dacă nimeream într-o structură de tip Proiect București, superierarhizată, cu o mulțime de oameni, sute de arhitecți, ... sute, sau mii de ingineri, erau 2.000 de oameni la un moment dat. Ceva, un fel de colos de-asta care te.... te mesteca în el. Aici erau foarte puțini, erau o sută de oameni cu totul, și era o atmosferă mai... liberală.

[secțiune scoasă]

Cert este că noi nu am apucat să le construim [proiectele făcute la centrul de proiectare], și pentru că... în '82-'83 au început.... în '82 chiar... proiectul centrului administrativ căpătase contur serios, Anca Petrescu deja lucra la... proiectul mare, se lucra la sistematizarea zonei, se făcuseră „N” variante, un fel de concursuri... la care au

participat iarăși cadre didactice... și Institutul Proiect București... și Institutul Carpați care era un fel de... appendice al Gospodăriei de Partid, deci în principiu el lucra pentru lucrările comandate de către partid... și unde era o lume de... arhitecți de mai bună calitate și care erau, cumva erau protejați, fiindcă lucrau pentru... Adică erau protejați de Gospodăria de Partid, pentru că lucrau...

R: Protejați în ce sens?

I: Protejați în sens că aveau lucrări mai... cu mult mai interesante decât celelalte, se făceau cu materiale mai bune... Totul trebuie raportat la... evident la momentele respective. Astăzi... par... ieftine și desuete, dar... atuncea erau cu mult mai mult decât tencuiala clasică și... în cel mai bun caz cărămida aparentă, care ajunseseră să fie... un fel de maximum de... de lux, practic. Deci și Institutul Carpați avea la rândul lui echipe care lucrau la acest centru. Și Ministerului Învățământului, care urma să-și facă un sediu în acest centru, îi fuseseră alocate... sediul ministerului... și sediul bibliotecii naționale... două lucrări. Eu lucram, cu Ciuri Enescu, lucram la sediul ministerului, și alte echipe lucrau la bibliotecă... Și, mă rog, la o prezentare care a avut loc în 1983... Ceaușescu a fost destul de enervat de... machetele prezentate de institutul nostru.... Cum v-am zis, noi eram pe filiera corbusiană, deci era ceva cu totul...

R: Modernist...

I: Aaa, da, și s-a enervat, a dat cu batul... în machete și a zis: „Cine a făcut porcăria asta,” și Anca Petrescu a zis.... S-a disculpat și a zis... „nu noi.... au făcut-o cei de la centrul de proiectări al Ministerului Învățământului”... [secțiune scoasă]... și așa era... și urmarea a fost că la o săptămână după această vizită... Centrul de proiectare a fost desființat... și a fost preluat de Institutul Carpați....

[secțiune scoasă]

Și noi, cu Tudor Dumitrașcu... [secțiune scoasă] am mai putut o vreme să respirăm, nu ne-au preluat direct la Casa Republicii. La un moment dat, ne-a fost oferit de... Romeo Belea să ne mutăm undeva într-un atelier din cadrul facultății... și să lucrăm acolo împreună cu el la proiectul Casei Științei, care este acum Casa Academiei, care este... în partea dinspre... sud a Casei Republicii. Deci de partea cealaltă a Căii 13 Septembrie.

R: Pe dvs. și pe celălalt arhitect. Deci numai....

I: Da. Numai noi doi. Noi am fost singurii care am scăpat de Casa Republicii.... Nu că am scăpat pentru prea multă vreme, ...și că lucrurile au fost foarte-foarte diferite, dar oricum, măcar am fost ferit de...

R: Deci dacă rămâneți la Carpați...

I: Nu, am rămas la Carpați, deci eram la Carpați, dar n-am lucrat la proiectul Casei Republicii, am lucrat la proiectul Casei Științei.

R: Dacă ați fi rămas.... dacă nu v-ar fi invitat... Romeo Belea, ați fi lucrat la Casa Poporului?

I: Romeo Belea, da. Da. Pentru asta pot să-i fiu recunoscător [că nu a trebuit să lucrez la Casa Republicii.] (râsete)

R: (râsete)

I: și pentru că atmosfera era mai agreabilă în facultate, și pentru că... și relația cu el a fost alta, evident.... Și...

R: Romeo Belea era profesor?

I: Era profesor la facultate și mă rog, era responsabil pentru sediul Casei Științei și... Casa Științei și Culturii, parcă așa se chema...

R: ...sau Tehnicii...

I: (pauză) da nici eu... și eu am început să... să uit asta. Și mă rog, am început acolo cu tot felul de variante de proiect, noi sperând că vom reuși să propunem ceva mai... modern și... încet-încet variantele respective au căzut... și... în final s-a ajuns la varianta asta cu... cinci corpuri de... clădiri, articulate în jurul unor curți interioare și care să facă... față... fațadei de sud a Casei Republicii, având dimensiunile, însă, puțin mai... ceva mai mici. Dar totuși fiind tot o chestie colosală, fiindcă avea vreo... ajunsese în final la vreo 90 și ceva de mii de metri pătrați. Casa. După aceea, din faza de început și lucrul la variante și machete de lucru... încet-încet colectivul a început să crească... A ajuns și el la câteva zeci de persoane, la vreo 30 de persoane în final... dar n-a ajuns niciodată la dimensiunile de la Casa Republicii de sute de persoane.... și o vreme am fost... să zicem așa, protejați, în sensul că... șantierul începând mai târziu decât casa Republicii, cu doi ani, ...nu era, nu... nu dădea nici un fel de interes lui Ceaușescu să facă vizite, fiindcă betoane, armături și astea, n-aveau ce să [vadă]... în momentul cand cladirea a început să iasă serios din pamant, și a început să se puna problema... fațadelor, și a diverselor finisaje, și ornamente... imediat a fost mutată... direcția vizitelor lui Ceaușescu și pe la Casa Științei și din momentul ăla a devenit o istorie absolut... groaznică... pentru că la fiecare, în fiecare săptămână schimba... mă rog, ceea ce... făcusem noi, și ceea ce solicita el, pe de altă parte, ...efectiv.... un joc de-asta... pe care atunci l-am făcut cu toată credința că facem bine, un joc... Noi încercam să... filtrăm ceea ce vroia el, ca să iasă cât de cât totuși onorabil. Să-l aducem în limitele onorabilului... Sigur astăzi când te uiți în urmă e destul de... e destul de dezatsuos. Dar... atunci, am făcut eforturi uriașe, ca să salvăm niște aparențe... Din păcate a fost... aproape imposibil pentru că la aceste vizite erau..... Argumentele pe care le puteai oferi nu găseau decât rareori... calea spre.... spre a fi acceptate de Ceaușescu. Și, am avut niște... [vizite stresante din partea lui Ceaușescu]

[secțiune scoasă]

Sigur că acum, o pot spune mai... mai relaxat. Dar atunci, fiecare modificare pe care o făcea, noi o primeam în plex. Pentru că încet-încet proiectul devenea o... o hidosenie ca și vis-a-vi-ul lui [Casa Republicii]. Și... orice încercări de a le face mai curate și mai simple, și volumele și fațadele, primeau niște răspunsuri... Mi-aduc aminte că am făcut.... El nu înțelegea planuri [Ceaușescu], sau mă rog, se uita la fațadele colorate, se uita la o machetă, dar avea nevoie de o machetă la scara 1:1. Deci construcția era un... cel mai bun material, construcția în sine, pentru a face macheta la scară...

R: Adică în mărime naturală?

I: în mărime naturală, da, da.

R: și cum? Se puneau așa pe pereți?

I: Aveam... construcția de beton era terminată, structura era terminată, și trebuia să aprobe... fațadele. Atunci se făceau... Întâi se făceau niște planșe, care erau... mari, colorate, în diverse variante, care erau văzute întâi de cei de la gospodăria de partid.

[secțiune scoasă]

I: [Casa Științei și Tehnicii] nu trebuia să fie terminată înaintea Casei Republicii! Care totuși era bijuteria... coroanei! Și... deci planșele astea erau prezentate.... Erau în principiu agreate... sau nu...

R: Erau puse pe perete, unde ar fi trebuit să fie...

I: Pe perete înainte de a veni Ceaușescu, le vedeau cei de la gospodăria de partid, ziceau OK, și după aia dădeam drumul și făceam, efectiv, două fațade de sus până jos... două travee, deci... asta însemna cam 12 metri lățime, parcă așa avea, travee de 6 metri acolo... și... la care se turnau betoane... se puneau finisajele... cam ca pentru construcția... terminată. În același timp în interior se făcea același lucru, pe coridoare, se faceau finisajele din camere, tratamentul... pereților de pe coridoare, ușile, plafoanele false, absolut...

R: Toate astea erau lucruri temporare, nu?

I: Temporare, doar ca să vină...

R: ...să le vadă Ceaușescu

I: Să le vadă Ceaușescu. Și el venea, și noi, credeam că suntem deștepți, și... reușim să-l păcălim...

[sfârșitul casetei I]

Caseta II. Fața A:

Realizator: Spuneți că discutați cu Ciurel.... [înainte să se termine caseta I]

Constantin Hariton: Da, și îl convingeam până la urmă pentru... pentru anumite demersuri și... odată am... de exemplu am... am încercat să (oftat)... ca toată fațada asta a Casei Științei să fie cu niște bovindouri, să fie cu niște planuri... ieșite în afară pe un... niște volume ieșite în afară pe niște planuri octogonale, o jumătate de octogon.... ca forma. Și foarte... simple, așa, și care să dea o masă... volumetrică, așa, mișcată. Dar, clădirea fiind foarte mare, au trebuit turnate.... Dacă îmi amintesc eu bine vreo 158 de plăci de beton, după forma asta.... Enorm, o masă colosale de beton... noi zicând că asta e un argument în favoarea noastră ca Ceaușescu să nu mai dea înapoi, și să nu schimbe.

I: și două sau trei dintre fațade... le-am făcut complet, cu tâmplăria de aluminiu, cu finisajele de piatră, cu coloane, cu capitelluri, cu.... nu știi ce.... Aaa, capitellurile, la fel! Făcusem... în loc să facem un capitel... pseudo-corintic, cum s-au făcut peste tot, am făcut.... Găsisem niște capitelluri bizantine foarte simplificate, așa, și făcusem un fel de capitel bizantin, doar cu niște forme geometrice...

R: Așa, nu? [arăt cu mâna forma] ...cu imposta....

I: Da, da, numai că, astea erau văzute de jos... par mici! în realitate, fiecare capitel ascundea în spatele lui vreo doi-trei metri cubi de beton! și ne-am apucat să le facem pe toate, zicând tot așa că îl... că asta va constitui un argument ca el să nu schimbe!

R: Să le lase...!

I: Or el a venit, s-a uitat la... a venit, mă rog, cu suita, întâi și-a trimis.... Era foarte amuzant, așa.... Veneau... întâi, egretele. Egretele erau securiștii care veneau, pe câmp... Erau chiar îmbrăcați în culori închise, și veneau de la Casa Republicii, se

termina vizita acolo, și fugeau la Casa Științei, dincoace pe câmp... Dar fugeau ca niște nebuni! Ca niște potârnichi care traversau terenul în goană.... și intrau în Casă, prin șantier, ca nu cumva să fie undeva cineva ascuns și să-i arunce o... piatră, sau o bucată de beton, sau știu și eu, un fier, în cap lui Ceaușescu. Bun. După ce veneau egretele începeau să vină cei de la... Primărie, cei de la gospodăria de partid, arhitectul-șef al orașului...

R: Care era? Cine?

I: Care era Focșa... Și... după aia în final venea și... mașina... Generalii, tot felul de lume. Răposatul Vasile Milea, erou național, care... probabil că... a fost făcut erou... în orice caz, l-am cunoscut și era... un personaj absolut rudimentar, era... ceva de necrezut! Asta era ministrul Armatei! Șantierul nostru fiind... ținând de Armată, deci de o unitate de construcții a Armatei. Din cauza asta venea.... Milea... Și... Ceaușescu deci venea cu suita și cu ea [Elena Ceaușescu]... își lăsa mașina în fața clădirii și acolo... stătea și se uita, și după.... două minute... Belea a explicat cum e cu bovindourile, ce am vrut noi să facem, cu... bovindourile... și el a zis: Nu! "Bobindourile" astea mie nu-mi plac. Fără "bobindouri" aici, mie să-mi faceți balcoane... plate. Și nu închis, ci balcon. Și... mă rog, atuncea... am zis că... știți că pentru o clădire de birouri.... balconul nu e... necesar, nu e o funcțiune. [Ceaușescu] (ton autoritar) „Nu contează, pentru frumusețea fațadei.” și ne-a și zis, nu trebuie să aibe mai mult de 50 de centimetri... Așa era, venea cu niște lucruri extrem de precise, așa...

R: (râsete)

I: „60 de centimetri.... și paralel cu fațada!” 60 de centimetri și paralel cu fațada înseamnă că oamenii ăia pe care noi îi obligasem să facă... sute de plăci, trebuiau să spargă toate acele.... (pauză) Și... după aia uitându-se la capitelluri ne-a zis că așa ceva urât n-a mai văzut în viața lui... Și... am încercat să-i explicăm că astea au fost special simplificate, pentru că, de fapt, să... să creeze un fel de cadru pentru Casa Republicii! Aici trebuiau să fie [formele] mult mai simple și să fie într-un raport de deferență față de Casa Republicii. Și a zis: Ce!!! E!!! Este o porcărie asta!!! Se enervase și când se enerva dădea așa puțin pe... pe călcăie, pe spate și se lovea cu... cu palma, cu șapca peste coapsa dreaptă. (râsete) Nu-și stăpânea... mișcărilor. Bun. Și... nu conta că erau turnate... betoanele respective. Întâmplarea face că... la una din aceste.... la vizionarea cu „bobindoul”, care aia n-a fost în paralel cu cea cu... n-a fost în același timp cu cea cu capitellurile, mă rog, acum mi-am adus aminte, dar a fost paralelă cu niște coridoare, și... eu am zis, domne, coridoarele haideți să le facem mai moderne, și... îl convinsesem cu greu pe Ciurel să accepte... în interior era, ca ușile să fie într-un cadru de cărămizi de sticlă. Să fie un cadru, așa, de cărămizi de sticlă... mă rog, de culoare cognac.... Așa, și cu ușa simplu prinsă în cărămizile de sticlă, fără nici un alt element. Și era în câteva variante asta.... Ca să aveți o idee despre cum se desfășurau lucrurile în... economia socialistă.... Aceste cărămizi de sticlă nu se făceau decât la.... Buzău. Și m-am dus la Buzău, să discut cu ei și să le cer să-mi facă cărămizi de sticlă cognac. Cărămizi de sticlă cognac nu se puteau face pentru ca, calitatea sticlei pe care o aveau ei acolo era foarte proastă și trebuiau să facă nu știu câte șarje ca să obțină o șarjă ca lumea... Cert este că o șarjă avea vreo 50 și ceva de mii de cărămizi de sticlă... Deci, era un consum

fantastic de bani și... nu conta asta.... E drept că și noi eram inconștienți pentru ca vrând să salvăm ceea ce... credeam noi că e de salvat... nici nu ne gândeam la aspectul economic în momentul ăla.... Sincer să fiu... și... în discuțiile pe care le-am avut cu Belea și cu Cuiurel, mă rog, Ciurel a fost împotriva, dar m-a lăsat. Dar mă rog, Ciurel m-a amenințat că... dacă iese prost... zbor afară din institut. Fiindcă el era sigur că n-o să le placă... Acuma, norocul meu este că el n-a știut că s-au făcut trei șarje și că o șarjă avea 50 și ceva de mii de cărămizi... și am făcut... experimentul, pe un coridor, era o zi foarte frumoasă, cu soare, și când am intrat pe coridor, am zis, gata, am dat lovitură, era... era o lumină superbă, pe coridor, așa, se filtra, așa, parcă erau pereți din miere, parcă te uita într-un borcan de miere. Eram foarte.... impresionat.... când.... Madam Ceaușescu zice: „Ce-ați făcut mizeriile astea aicea? Parcă ar fi la pisoarele publice!” (ras) ...Moment în care... moment în care toată lumea s-a pleoștit, Ciurel mi-a făcut un semn așa [de tăiat capul]... peste ei... și, au căzut toate cărămizile, s-au dus, au vrut cu pereți plini... doar cu o supralumină... însă au pătruns într-un din camere, și sigur că intrând în cameră au văzând ce înseamnă bovindoul ăla, că e o extensie frumoasă, în afara casei, așa, care e foarte agreabilă dinăuntru. Și ea [Elena Ceaușescu] a zis: A, zice, da uite, „bobindoul” asta e frumos, dinăuntru.

R: (ras) Tot așa zicea și ea?

I: Da, da. E un termen consacrat! „Bobindou!”

R: Aaa, da? (ras)

I: Consacrat de ei!

R: (ras) Am înțeles!

I: Și... el a zis, epocală... chestie... „E adevărat, dar și fațadele contează!” (râsete)

R: (râsete)

I: Da. Și... deci... au contat și fațadele și a trebuit să spargem, adică... săracii cei de la Armată, au spart acolo... betoane.... Dar este... Astăzi, când povestești, pare hazliu, dar era ceva... absolut îngrozitor! În primul rând că trăiai cu... cu teama asta că... ești aruncat pe drumuri... a doua zi. Al doilea că era eșecul... zilnic... sau, mă rog, săptămânal, al fiecărei încercări pe care.... mică acolo, care nouă ni se părea extrem de importantă, luptăm pentru lucrurile astea, ca pentru ceva colosal. De fapt erau nimicuri, dar... încercăm să salvăm ceea ce ar fi putut să fie salvat. Nu... nu există nici un fel de.... de șansa, și din păcate, era un cor de... tutari, fiindcă... totuși, puteai să-i spui! Deci, eu am spus-o, Belea a spus-o, alții au, i-au spus-o...

R: De față cu el?

I: Lui... Nu s-a întâmplat nimica! Nouă, direct, nu ni s-a întâmplat nimica, dar există un cor de tutari care imediat preluau ideile lui... Ceaușescu, și care îi... îi țineau isonul, acolo. Foarte scurt, de altfel, pentru că nu era nevoie de prea multe argumente, într-o direcție sau alta, pentru că nici nu le suportă, el. Dar... erau tot felul de lucruri, adică, n-acceptă spații tehnice sub.... în interiorul clădirilor! Fiindcă îi era teamă că... poate să explodeze, că se poate ascunde acolo ceva... cineva care să-i facă...

R: Ce înseamnă spații tehnice?

I: Spații tehnice... de exemplu, la centralele de ventilație, centrale de climatizare, cabinele.... în corpul central din Casa Științei era... în interiorul lui un fel de cilindru

așa, în care pe trei etaje erau.... o sală, de 400 de locuri, deasupra ei era un hol de intrare, și deasupra ei o altă sală. Și sub sala de jos era un spațiu de vreo 2 metri și ceva care era o cameră de aer pe unde urma să se ventileze... spațiu și de unde se mai legau alte spații tehnice. Și când a venit Ceaușescu acolo, și a coborât, s-a oprit la marginea... tubului ăstuia din beton, era.... iarăși o zi foarte frumoasă, era soare și prin tubul ăsta băteau niște raze, era așa o imagine metazifică puțin, și Ceaușescu stă la marginea... gropii și se uita așa și zice: «Dar ce mai sunt acolo, doi metri și ceva de.... groapa. De ce nu astupați chestia asta?» și nimeni n-avea curajul să spună nimic, pentru că nimeni n-avea curajul să spună că acolo sunt spații tehnice, pentru că ar fi zis: «Trebuie scoase în afara Casei!» Ceea ce era un dezastru! Pur și simplu! și atunci eu pur și simplu am mințit, am zis că... aia urmează să se umple, că întreaga clădire fiind compusă din cinci tronsoane și ca... fiind întinsă pe 200 și ceva de metri... așteptam ca tasările terenului să se încheie, și după care se va umple cu... cu beton. Ceea ce era, cum să spun, o chestie absolut grosolană, ...și... Ciurel, s-a uitat la mine așa cu [teama]... dar a acceptat și a trecut minciuna. Dar sigur că asta a fost o chestie de moment. și s-a întâmplat pur și simplu, ca altă dată ar fi... ar fi zis că nu contează sau ar fi avut o altă replică.... Ceaușescu. Nu... nu există ... ceva... care putea să fie încadrat într-o formă și să spui: domne asta de fiecare dată o să meargă. O să poți să îndulcești pastila într-un anumit fel, în așa fel încât să treacă. Era, avea o anumită formă de.... neprevizibilitate și una de previzibilitate, dar... era foarte-foarte greu de convins... de fapt, să-i schimbi opiniile cu care venea. Nu știu, niciodată... mă întreb dacă avea un *conseiller* în... materie de arhitectură. Dar în orice caz, venea cu niște lucruri precise. Pusesem o structură peste holul ăsta central, care avea 30 de metri diametru, sau nu, 24 avea tubul propriu-zis dar mai avea niște... ramuri, și de abia se încheiase... montarea structurii metalice, niște grinzi colosale și... a fost adus în vizită și a spus: «...E foarte mică! Sala asta e foarte mică!» Avea nouă metri cincizeci înălțime. Venind de dincolo, din Casa Republicii, toate spațiile i se păreau minuscule. Și a zis: saltați-o până la 12 metri cincizeci. Și atunci am avut o... iarăși am avut o controversă și am zis că asta nu este sală, asta, că aici e de fapt un hol de intrare și că sala este dedesupt... și nu știu ce. N-a avut nici un fel de... n-a... nici un fel de.... n-avea importanță chestia asta, dacă el spunea că e prea mică, atunci era prea mică. Și s-a desfăcut.... S-au desfăcut grinzele alea care abia fuseseră montate, și s-au înălțat mai sus! .... și așa s-a întâmplat cu foarte multe... toate.... toate spațiile alea. Gândiți-vă cum arată acum o încăpere, care are așa: are 6 m pe 6 m, are 4,50 m înălțime, foarte înalte, pentru că trebuiau să fie înalte coridoarele.... etajele, pentru că în partea alalaltă aveau 9 metri și aici i se păreau minuscule, dar pentru... o clădire de birouri erau gigantice! Patru metri cincizeci!

Si... [arătând prin mișcări] din chestia asta ieșeai, pe o ușă care avea 3 metri înălțime, și un metru și 20 lățime, deschideai ușa asta către afară și ieșeai într-un balcon care avea 50 de centimetri, doar puteai să pășești așa, nu? [să faci doar un pas în balcon]....

R: (râsete)

I: ...Și asta există astăzi, de jur împrejurul acestei Case, este ceva cumplit. Cumplit. Săracii lucrători ai... diverselor institute ale Academiei... îi plâng!

R: Astea-s balcoanele care au înlocuit...

I: Astea-s balcoanele care au înlocuit „bobindourile”, da... Și... mă rog, nici nu... și... intrase, pe măsură ce ne apropiam de '89 intrase într-o fază din asta accelerată de... construcție-deconstrucție, adică, făcea și desfăcea... și chiar înainte de a fi... De a fi fost... împușcat, în lunile dinainte, hotărâse ca... să fie curțile interioare... umpluse cu alte săli, de-astea, de ședințe, pe două nivele... o hotărâre pe care o luase în timpul unei vizionari pe care o făcuse... Eram la mare, îmi luasem trei zile de concediu, eram la 2 Mai, și mi-a dat telefon un coleg să-mi spună, știi ce s-a întâmplat, a fost vizită... sâmbăta asta și rezultatul e că nu mai sunt curți interioare. Zic, cum să nu mai fie curți interioare! Păi, zice, nu mai sunt curți interioare! Păi, zic, cum se luminează, cum respiră oamenii aia de acolo... Nu contează! A hotărât că se vor umple cu (râs)... cu săli. Și se lucra la acest... la proiect la acesta... aberație, în momentul ăla. Sigur că nu se umpluseră complet, se lăsaseră niște coridoare, pentru... dar era... cu totul altceva. Între timp... s-a retras...

R: Deci astea au fost demontate, și curțile au rămas...

I: Da, da. Nu, n-au apucat să se construiască, n-au apucat, se lucra la aproiect. Dar asta era... ce e interesant, e că atunci... ne luptam așa cu toate forțele pentru lucruri care, efectiv, par nimicuri astăzi, și care oricum... n-au mai putut să influențeze în nici un fel proiectul, pentru că s-au schimbat fațadele... le-a schimbat... a mai adăugat corpuri peste corpuri... e totul... a devenit... incoerent... Aproape. Și ziceam, bun, hai măcar în interior să mai salvăm ceva. Până la urmă... Oricum, în interior e mai curat decât la... la Casa Republicii, dar... e un eșec! Mare! Adică încă un eșec, pe lângă multe eșecuri ale... construcției... anilor '70-'89.

[ultima secțiune a interviului scoasă]

An Episode of the Building of the New Civic Centre in Bucharest, Reflected by an Oral History Document

SUMMARY

A reputed architect shares his memories concerning the epoch when he was involved in the building of one of the most commented monuments of the recent Bucharest, the so-called “People’s House”, today headquarters of the Romanian Parliament.